

СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN INFORMATION WAR: TASKS, METHODS AND FEATURES OF USE

Патлашинська І.В.,

кандидат політичних наук,

*доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

У статті досліджено особливості розгортання російсько-української інформаційної війни. Особлива увага була приділена трактуванню поняття «інформаційна війна», висвітленню особливостей її ведення на прикладі військових подій, що відбувалися на теренах України. При дослідженні цього питання використані загальнонаукові методи дослідження. Особлива увага приділена аналізу, синтезу, індукції та дедукції. За допомогою історико-компаративістичного методу вдалося порівняти способи ведення інформаційної війни, які застосовувалися російськими та українськими силами. У результаті використання аксіоматичного методу було викристалізовано головні аспекти проведення інформаційної війни в регіоні. У висновках зауважено, що основною метою сучасних інформаційних воєн є досягнення та утримання інформаційної переваги однією зі сторін над іншою шляхом надання специфічного інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу на державну систему прийняття рішень. Відтак, інформаційна війна – представляє собою цілеспрямовані дії, використані із метою досягнення інформаційної переваги шляхом заподіяння шкоди інформаційним процесам та системам супротивника при одночасному захисті власної інформації, інформаційних процесів та систем. Із часу лютого вторгнення російських військ ворожа пропаганда значно активізувалася: було запущено безліч дезінформації, спрямованої на дискредитацію українських влади та армії. Із цією метою росіяни вдавалися як до традиційних, так і нетрадиційних методів ведення інформаційної війни. Ідеться про розповсюдження неправдивих відомостей через соціальні мережі, звичайні ЗМІ, месенджери та інші канали зв'язку. Важливою особливістю стало те, що російська влада цю війну називає «спецоперацією», що дозволяє дійти висновку про укорінення брехні у свідомості росіян. Водночас, Україна відбиває цей наступ удаючись до власної тактики, головним критерієм якої є подача та швидке поширення об'єктивної інформації. Завдяки цьому, вдалося здобути чималі успіхи у інформуванні європейських та світових партнерів України.

Ключові слова: інформаційна війна, Україна, росія, пропаганда, ЗМІ.

In the article the author explored the peculiarities of the Russian-Ukrainian information war. Particular attention was paid to the interpretation of the concept of "information warfare", highlighting the peculiarities of its conduct on the example of military events currently taking place in Ukraine. In the study of this issue used general scientific research methods. Special attention is paid to analysis, synthesis, induction and deduction. Using the historical-comparative method, it was possible to compare the methods of information warfare used by Russian and Ukrainian forces. As a result of using the axiomatic method, the main aspects of information warfare in the region were crystallized. The conclusions note that the main purpose of modern information wars is to achieve and maintain information advantage of one party over the other by providing specific information-psychological and information-technical influence on the state decision-making system. Thus, information warfare is a purposeful action used to achieve information superiority by harming the enemy's information processes and systems while protecting one's own information, information processes and systems. Since the Russian invasion in February, hostile propaganda has intensified: a great deal of misinformation has been launched to discredit the Ukrainian government and army. To this end, the Russians resorted to both traditional and non-traditional methods of information warfare. It is about spreading false information through social networks, regular media, messengers and other communication channels. An important feature was that the Russian authorities call this war a "special operation", which allows us to conclude that lies are ingrained in the minds of Russians. At the same time, Ukraine is repelling this offensive by resorting to its own tactics, the main criterion of which is the submission and rapid dissemination of objective information. Due to this, we managed to achieve considerable success in informing Ukraine's European and world partners.

Key words: information war, Ukraine, Russia, propaganda, mass media.

Постановка проблеми. Війна із використанням інформації стала одним із небезпечних видів конфлікту. Вона може складатися із цілеспрямованого збору тактичного інформаційного матеріалу, поширення пропаганди із метою деморалізації держави-ворога та її населення, підриву якості інформації противника, тощо. Водночас почасти інформаційна війна організовується разом із психологічною та кібер-війнами. Використання подібних методів протистояння досі не отримало належної оцінки зі сторони спеціалістів. Одна із

причин такого вища – доволі інтенсивний розвиток методів та особливостей використання інформаційної війни. Відповідно, ця проблема заслуговує докладного розгляду, у тому числі і на українському ґрунті. Зокрема, Україна за останні роки перетворилася на певний «полігон» із використанням новітніх форм та методів інформаційних «військових дій», ініціатором яких є російська федерація. Отож, для українських фахівців це питання залишається надзвичайно важливим, адже необхідно не тільки уміти протистояти наяв-

ним загрозам, але також передбачати імовірний розвиток подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискусійні проблеми сучасних інформаційних війн вивчали як західноєвропейські, так і українські дослідники. Б. Рамеш охарактеризував особливості трактування інформаційної війни, проаналізував майбутнє значення цього виду гібридних війн [9]. Водночас, Дж. Фрізель охарактеризував особливості ведення сучасних війн [10]. Доволі неоднозначним питанням гібридних конфліктів присвячені праці Б. Калініченко [2], С. Меренюк, Х. Меренюк [3], І. Парфенюк [4], А. Яфоніна [8], тощо. Ю. Горбань проаналізував феномен інформаційної війни та детально охарактеризував шляхи її ведення [1]. І. Фещенко охарактеризував дефініцію терміну «інформаційна війна», проаналізував основні її вияви, форми та методи ведення [6]. Крім цього, він довів перспективність інформаційно-психологічних кампаній як одного із важливих факторів успіху у збройних конфліктах та війнах XXI ст. Я. Чмир охарактеризував питання забезпечення інформаційної безпеки у результаті поширення інформаційної війни [7]. На його думку, інформаційна безпека є системою, що забезпечує стабільний рівень захищеності соціально-економічної, політичної, військово-оборонної, та інших галузей держави. **Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Досі вказана тема недостатньо досліджена з огляду на активне впровадження та розроблення нових форм та методів розгортання інформаційної війни в Україні. Крім цього, з огляду на тривалість російсько-української війни, модифікація інформаційної війни також є важливою для подальшого аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отож, метою статті є дослідити завдання, методи та особливості сучасної російсько-української інформаційної війни. Відповідно, головними цілями статті є: проаналізувати термін «інформаційна війна», висвітлити основні способи її застосування у російсько-українській війні. Особливий наголос у роботі здійснено на інформаційному прикритті російської агресії, що розпочалася 24 лютого 2022 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині ресурси засобів масової інформації та соціальних мереж активно використовуються протиборчими сторонами, тому новою формою сучасних політичних конфліктів виступає інформаційна загроза [11, р. 148]. Вона є елементом як міжнародного тиску так і соціально-психологічного впливу на державу чи індивіда в умовах політичного протистояння [3, с. 47-48]. Водночас, активний етап протистояння супроводжується проведенням агресивної інформаційної кампанії.

Основною ціллю інформаційної війни є досягнення та утримання інформаційної переваги однією зі сторін над іншою шляхом надання специфічного інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу на державну систему прийняття рішень. Сучасні фахівці зауважують, що існує декілька етапів інформаційних війн [9, р. 22]. На початковому етапі відбувається збільшення матеріалів та інших форм інформаційної активності із ціллю привернення уваги до «проблемної ситуації». На другому етапі інформаційного протистояння чиниться пошук аудиторії, її завоювання та поступова консолідація споживачів інформаційного продукту довкола основного протиріччя. На третьому етапі проходить масова інформаційна обробка аудиторії, насичення інформаційного простору матеріалами та відомостями, які призводять до залучення широкої аудиторії на той чи інший бік. Завершальним етапом слугує реакція аудиторії, яка впливає на забезпечення панування в інформаційному просторі конкретної сторони інформаційної війни [8, с. 468–470].

Сучасні фахівці наголошують на тому, що з часу незалежності України росія веде систематичну інформаційну пропаганду [1, с. 137]. Вона була посилена у час правління В. Януковича. Ще на початку російської агресії, під час організації операції захоплення Криму фахівці Національного інституту стратегічних досліджень зауважували, що військова операція російської федерації супроводжувалася діями інформаційно-психологічної кампанії, направленої з однієї сторони на російську аудиторію, а з іншої – на українську та почасти західну [7, с. 5–11]. Основні завдання цієї спеціальної інформаційної операції склалися із деморалізації українських армій, силових відомств, суспільства, а також спонукування останніх до державної зради. Окрім цього, не менш важливим було і формування у мешканців Росії та України фейкового «медіабачення» військових подій, штучне створення виду масової підтримки дій росії із боку населення Півдня та Сходу України, історії [5] тощо. Вказані завдання здійснювалися через різноманітні канали комунікацій: традиційні та електронні засоби масової інформації, Інтернет, соціальні мережі.

З моменту російського вторгнення (24 лютого 2022 р.) ворожа пропаганда активізувалася. Безліч фейкових новин були запущені із провідних тамтешніх телеканалів, які досі активно використовують пропагандистські матеріали для виправдання агресії.

Російські як традиційні, так і електронні засоби масової інформації і надалі продовжують поширювати інформацію про т.з. «неонацистів» (чи «нацистів») в Україні [2, с. 62]. Такий наратив є своєрідною спробою позбавити Україну важливості та суб'єктності на міжнародній площині.

Крім цього, російська пропаганда наголошує на тому, що вся «проблема» у конкретних «нацистах» та «бандерівцях», які начебто займаються гнобленням російськомовного народу України [3, с. 47–51].

З іншої сторони, ворожі ЗМІ ганебно уникають слова «війна». Зауважимо, що в росії за його використання можна одержати тюремний строк до 15 років. Відтак, часто російська агресія на суверену державу прикривається словом «спецоперація». Очевидно, що коли ворожа армія намагається захопити іншу країну, обстрілює її міста та вбиває цивільних (утім і жінок та дітей) це є війною та навіть тероризмом. Така маніпуляція у термінах має на меті замаскувати реальні плани та дії російської влади, збити з пантелику консервативних її прихильників, для яких саме явище війни із Україною може стати негативним, незважаючи на усі старання пропагандистів. Відповідно, уживання таких замінів слів має цілком практичне значення, і може вкласти у свідомість сучасного середньостатистичного росіянина.

Крім цього, у інформаційній війні росії містяться спроби дискредитувати українське військове та політичне керівництво і висвітлити їх як «зрадників» [6]. Яскравим прикладом слугує міт про президента «втікача» В. Зеленського.

Зауважимо, що в росії систематично висвітлювалася ненависть українців (переважно «нацистів» Західної України), які нібито негативно відносяться до росіян [6, с. 98–99]. Зокрема, доволі поширеною була легенда про «розп'ятого хлопчика нацистами України». Водночас, вторгнення в Україну російських військ висвітлюється у ЗМІ як необхідність, адже «якби не путін, то б в Україну прийшли сили НАТО» [4, с. 8]. Інший міф, який поширює російська влада, – обстріли міст виключно українськими силами. Зокрема, Крим. Реалії повідомляли, що 85 % шкоди Маріуполю було завдано вояками «Азову». Зрозуміло, що насправді ж російські війська не зуміли швидко взяти місто Маріуполь, тому вдаються до повного його знищення. Вказані аргументи не мають жодного логічного пояснення, крім цього, міжнародні товариства володіючи сучасними технічними засобами, відслідковують напрям бомбардування чи ракетного обстрілу. Зауважимо, що лише протягом першого тижня війни зібрано тисячі фактографічних підтверджень злочинів армії росії. Можемо припустити, що подібні заяви робляться виключно для внутрішнього споживання. Очевидно, що сучасна російська «еліта», принаймні частково готова до розриву зв'язків із Західним світом, а тому повний контроль над настроями свого населення є важливим фактором стабільності путінського режиму [11, р. 150]. Безперечно, що повністю контролювати інформаційне поле в умовах ХХІ ст. неможливо, і частина правдивої інформації

все ж потраплятиме до загального інформаційного простору.

З іншої сторони, Україна активно проводить інформаційну політику, метою якої є боротьба із російською пропагандою [4, с. 8]. Зокрема, діє програма повідомлення населення щодо можливих інформаційних фейків із боку ворога [1]. Так, із кінця лютого 2022 р. відбулося докладне інформування українського населення: особливо наголошувалося на тому, що довіряти можна лише офіційним українським джерелам інформації. Це дало змогу протистояти традиційній російській тактиці, яка передбачала викид неправдивої інформації та максимальне її розповсюдження у соціальних мережах та інших загальнодоступних каналах. З перших днів російсько-української війни журналісти та командування українських військових сил оперативно інформували населення щодо успіхів та невдач української армії. Така відкритість сприяла об'єктивному сприйняттю тих подій, які розгорталися тоді. Це нейтралізувало важливим російський «козир»: можливість в атмосфері таємничості та невідомості розмножувати неправдиву інформацію та поширювати панічні настрої.

До того ж, політика відкритості джерел інформації стали запорукою об'єктивної подачі у світовому журналістському просторі. Це трансформувало акценти процесу подачі новин на більш об'єктивні – російські агенти впливу не встигли розповсюдити свою дезінформацію (наприклад те, що мирні міста бомбардують націоналістичні батальйони). Водночас, зазначимо, що на таку ситуацію вплинула і загальна політика російських засобів масової інформації, підконтрольних державі. Постійне ошуканство та відкрита пропаганда, постановочні сюжети та сумнівні експертні висновки стали причиною того, що російські версії подій не заслуговували довіри у світовому інформаційному просторі [10].

Сильною стороною української інформативної політики стало те, що журналісти не замовчували жорстокість окупантів і навпаки наголошували на цьому окремо. Завдяки цьому в українському соціумі сформувалося чітке уявлення про злочини російських військових, а отже, – про несприйняття їх та їхніх гасел. Водночас, з точки зору російського керівництва, війна не повинна була затягнутися більше, ніж кілька днів. Отож, якогось ефективного інформаційного прикриття російської агресії, як можемо припустити, не існувало. Шокові методи ведення війни не передбачали додаткових пояснень, утім і щодо військових втрат. Великою помилкою російської інформаційної політики стало поширення інформації, що начебто, «пригноблені» українці очікують на «визволителів». Так, небачений раніше опір населення України та кривава реальність вплинула на деморалізацію війська росії.

Відтак, інформаційна політика України є доволі успішною, крім цього, нині відбувається вдале протистояння проросійській пропаганді та іншим інформзагрозам [2, с. 72]. Водночас, внутрішня інформаційна діяльність українських ЗМІ вплинула на обізнаність українців, вони навчилися протистояти пропаганді та розрізняти неправдиву інформацію. Вираженням того, що Україна не програє інформаційну війну, є доволі стабільне бачення українців, яке, і, намагається трансформувати російська влада завдяки організації різного роду інформоперацій. Крім цього, яскравий приклад вдалої протидії росії у інформаційній галузі – висока довіра громадян України до Збройних Сил. Зокрема, ЗСУ є тою державною інституцією, яка нині має найвищу довіру в Україні. Водночас упродовж російсько-української війни вона не зменшується, а навпаки збільшується попри усі інформаційні виклики.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отож, ведення сучасної інформаційної війни – це елемент глобальнішого військового протистояння між агресором (росією) та Україною. Серед основних завдань, які мала на меті російська пропаганда, були дискредитація української влади, збройних сил та загалом суспільства. Ідеться, зокрема, про розповсюдження неправдивої інформації про про т.з. «неонацистів» (чи «нацистів») в Україні. Спроби використання

подібного нарративу – це намагання позбавити Україну важливості та суб'єктності на міжнародній площині. Крім цього, російська пропаганда наголошує на тому, що вся «проблема» у конкретних «нацистах» та «бандерівцях», які начебто займаються гнобленням російськомовного народу України. Водночас, відзначмо, що у порівнянні із 2014 р. Україна значно краще підготувалася до інформаційної війни. Були чітко окреслені канали зв'язку із суспільством, не допущено розповсюдження панічних настроїв, налагоджено роботу із західними партнерами, які отримували об'єктивну інформацію про перебіг військових дій. Завдяки цьому досягнуто успіху у висвітленні військових дій – в Україні ніхто не сумнівається, де ворог і на що він здатен. Активність українських ЗМІ, незалежних експертів та військових позбавили російську пропаганду вигідних позицій і змусили концентруватися на «внутрішньому» ринку, на якому, на жаль, у неї є помітні успіхи. На нашу думку, дослідження поступового перетворення росіян на агресивних людей, що підтримують віну та ненавидять (у цілому) Західний світ, є перспективним напрямком для подальших досліджень. Очевидно, що це «зомбування» розпочалося не вчора і навіть не у 2014 р. Отож, вивчення цього процесу дасть змогу зрозуміти суть роботи російської пропаганди та викрити роль російської держави у її розповсюдженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 136–141.
2. Калініченко Б. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право. Серія : Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 61–73.
3. Меренюк С., Меренюк Х. Україно-російська гібридна війна. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи*. Львів, 2019. С. 47–51.
4. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 7–10.
5. Паршин І. Термін “Мала Русь” у документах XIV століття. *Княжа доба: історія та культура*. 2019. Вип. 13. С. 215–224.
6. Фещенко І. Інформаційна війна як органічна складова сучасного збройно-політичного конфлікту. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. Вип. 13 (1). С. 96–103.
7. Чмир Я. Інформаційна війна як ключова загроза демократичному державотворенню України. *Державно-управлінські студії*. 2019. № 10. С. 1–11.
8. Яфонкін А., Шевчук В. Інформаційна війна проти держави та інформаційна безпека України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 466–472.
9. Bhan R. Information War: (Dis)information will Decide Future Wars. New York: Educreation Publishing, 2017. 200 p.
10. Frizell J. War and modern taxation. *Global Taxation*, 2022. Vol. 1. P. 43–66.
11. Ryzhuk O. (2018). Providing information security of Ukraine during the hybrid war. *Politicus*. 2018. Vol. 2. P. 147–150.